

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук Любавіної Вікторії Петрівни на дисертацію на дисертацію Суліми Дмитра Васильовича на тему «Кримінальна відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Актуальність дисертації Д. В. Суліми доцільно оцінювати насамперед через сучасну економічну і правову роль приватизації. Приватизація продовжує бути діючим інструментом управління державними активами навіть в умовах воєнного стану, а її результати мають прямий вплив на бюджетні надходження, ефективність управління майном, залучення інвестицій та відновлення економіки.

Правова специфіка приватизації полягає в тому, що завершення відповідної процедури призводить до переходу державного або комунального майна у приватну власність. Саме тому порушення встановлених правил може мати незворотний або складно відновлюваний характер. Кримінально-правова охорона цієї сфери повинна бути одночасно достатньо ефективною для протидії умисному незаконному відчуженню майна і достатньо визначеною, щоб формальні процедурні недоліки не перетворювалися на підставу кримінальної відповідальності.

Проблемність предмета дослідження полягає в тому, що чинна ст. 233 КК України формувалася за іншої моделі приватизаційних правовідносин. Після 2018 року істотно змінилися підходи до поділу об'єктів, визначення стартової ціни, кола покупців і механізмів проведення електронних аукціонів. Водночас диспозиція ст. 233 КК України не була системно переглянута. Тому дисертант закономірно ставить питання про її термінологічну та змістовну відповідність сучасному спеціальному законодавству.

Особливого значення набуває проблема правової визначеності. Кримінальний закон має дозволяти чітко відмежувати кримінально карану незаконну приватизацію від порушень приватизаційної процедури, що повинні тягти відповідальність іншої галузевої належності, а також від шахрайства, привласнення чи розтрата, службових правопорушень і підроблення документів.

З огляду на зазначене тема дисертації є актуальною, а її дослідження має значення для вдосконалення кримінально-правової політики у сфері охорони публічного майна.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертація виконана на належному науковому рівні та охоплює всі основні компоненти кримінальної відповідальності: обумовленість криміналізації, кримінально-правову характеристику складу, кваліфікацію, конкуренцію норм, караність та призначення покарання.

Позитивним є послідовне збереження кримінально-правового предмета дослідження. Робота не підміняється кримінологічним аналізом або загальними міркуваннями щодо управління державним майном. Зарубіжний та міжнародний матеріал використовується саме для оцінки кримінально-правових моделей і нормативних орієнтирів.

Джерельна база дозволила дисертанту поєднати класичні положення української науки кримінального права із чинним приватизаційним законодавством та сучасними проблемами електронних процедур. У роботі використано законодавство шести європейських держав, міжнародні документи, судову практику різних інстанцій і матеріали законопроектної роботи щодо нового КК України.

Публікаційна активність відповідає змісту дисертації. Три фахові статті присвячені загальним засадам дослідження, об'єктивній стороні незаконної приватизації та проблемам кваліфікації і відмежування, а дві тези конференцій мають апробаційний характер. Це свідчить про послідовне оприлюднення

ключових результатів роботи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукова новизна роботи найбільш виразно проявляється у спробі комплексно модернізувати ст. 233 КК України, не обмежуючись заміною окремих термінів. Автор поєднує питання диспозиції, кваліфікації та караності в одну системну модель.

Передусім запропоновано привести способи незаконної приватизації у відповідність до чинного Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», уточнити зміст особи, яка не має права бути покупцем, та врахувати протиправний вплив на електронні приватизаційні процедури. При цьому дисертант обґрунтовано застерігає, що цифрові маніпуляції самі по собі не можуть визнаватися новим способом ст. 233 КК України без законодавчої зміни або без установлення їх зв'язку з одним із чинних альтернативних способів.

Самостійне значення має розроблений функціональний підхід до моменту закінчення. Він дозволяє уникнути спрощеного тлумачення, за яким будь-яка окрема дія у процедурі приватизації вже утворює закінчений склад. Автор пов'язує завершення кримінального правопорушення із закінченням юридичного механізму відчуження, що створює правові підстави для переходу майна у приватну власність.

Новизною характеризується і алгоритм відмежування незаконної приватизації від суміжних кримінальних правопорушень. Він побудований не на одному формальному критерії, а на послідовному зіставленні об'єкта, предмета, способу, суб'єкта, форми та спрямованості вини, моменту закінчення і правової природи відчуження майна.

Заслуговує на увагу модель удосконалення санкцій, у межах якої автор пропонує зберегти штраф як основний вид покарання, переглянути його верхню

межу для кваліфікованого складу, виокремити службову особу, яка використовує службове становище, та розвинути правила індивідуалізації майнового покарання.

Основні положення наукової новизни достатньою мірою відображені в опублікованих працях здобувача.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Авторські положення в основному мають належне теоретичне та практичне обґрунтування. Важливо, що дисертант не ототожнює незаконну приватизацію із будь-яким протиправним вибуттям державного або комунального майна. Визначальною є саме приватизаційна природа відчуження та наявність одного з передбачених ст. 233 КК України способів.

При характеристиці безпосереднього об'єкта дисертант послідовно виходить із того, що ст. 233 КК України охороняє не державну чи комунальну власність взагалі, а встановлений законний, відкритий, конкурентний та економічно обґрунтований порядок її приватизаційного відчуження. Це положення є ключовим для подальшого відмежування від кримінальних правопорушень проти власності та службових кримінальних правопорушень.

Обґрунтованою є теза про загального суб'єкта. Автор звертає увагу на те, що участь службової особи не змінює конструкції основного складу, хоча використання службового становища може набувати самостійного кваліфікаційного значення або зумовлювати кваліфікацію за сукупністю.

Відповідає принципу законності й позиція щодо цифрових маніпуляцій: вони не повинні визнаватися способом незаконної приватизації лише шляхом розширювального тлумачення. Кримінально-правове охоплення нових форм протиправної поведінки потребує або їх зв'язку з чинними способами, або належного законодавчого уточнення.

Обґрунтованими є також положення щодо індивідуалізації штрафу. Дисертант пропонує враховувати вартість майна, розмір заниження, роль винного,

кількість епізодів, характер документів, розмір отриманого доходу, повернення майна, відшкодування шкоди, майновий стан засудженого та реальну можливість виконання покарання.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Сформульовані у вступі завдання охоплюють логічно завершений цикл дослідження: від історичної обумовленості криміналізації до проблем караності та призначення покарання. Зміст трьох розділів і загальних висновків засвідчує, що поставлене наукове завдання виконано.

Методологія відповідає характеру теми. Здобувач продемонстрував належне володіння догматичним методом, умінням здійснювати системне тлумачення бланкетних диспозицій, застосовувати правила конкуренції норм та проводити порівняльно-правове дослідження. Історико-правовий метод дав змогу сформулювати періодизацію розвитку відповідальності; аналіз документів – узагальнити судову практику; моделювання – сформулювати законодавчі пропозиції.

Методологічно виправданим є і використання зарубіжного досвіду не для механічного копіювання іноземних рішень, а для перевірки доцільності збереження спеціальної української норми та визначення напрямів її системної взаємодії із суміжними складами.

Отже, рівень оволодіння методологією наукової діяльності та ступінь виконання поставленого завдання слід оцінити позитивно.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Теоретична цінність дисертації полягає у розвитку положень щодо критеріїв криміналізації і декриміналізації, бланкетного характеру кримінально-правової заборони, моменту закінчення формального складу, загального та спеціального суб'єкта, прямого умислу, конкуренції та сукупності кримінальних правопорушень, а також індивідуалізації майнового покарання.

Практичне значення виявляється у можливості безпосереднього застосування сформульованих правил органами досудового розслідування, прокуратури, судами та адвокатами під час кваліфікації діянь, пов'язаних із незаконним відчуженням державного чи комунального майна.

Окреме практичне значення мають пропозиції щодо модернізації ст. 233 та ст. 53 КК України, а також рекомендації для органів приватизації і місцевого самоврядування щодо правильного визначення правового статусу об'єкта, законності процедури та кола допустимих покупців.

Результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній та освітній діяльності, під час підготовки навчальних видань і методичних рекомендацій із кримінального права та правової охорони державної і комунальної власності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Перший розділ має фундаментальний характер. У ньому проаналізовано трансформацію підходів до охорони власності, формування приватизаційного законодавства, доцільність збереження ст. 233 КК України та зарубіжні моделі охорони приватизаційних відносин. Порівняльний блок дозволив авторові показати, що спеціальна норма в Україні є нетиповим, але не обов'язково надлишковим законодавчим рішенням.

Другий розділ є догматичним центром роботи. Автор послідовно визначає об'єкт, предмет, чотири альтернативні способи, момент закінчення, суб'єкта та форму вини. Особливо важливим є висновок про те, що цифрові маніпуляції не можуть самотійно розширювати межі кримінальної відповідальності без законодавчого закріплення.

Третій розділ має виразну прикладну спрямованість. У ньому сформульовано правила кваліфікації, відмежування від суміжних складів, вирішено питання конкуренції та сукупності, а також проаналізовано чинну систему штрафів, конфіскації та позбавлення права обіймати певні посади або

займатися певною діяльністю.

За структурою, змістом і характером загальних висновків робота є завершеною та відповідає заявленій темі.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Разом із позитивною оцінкою необхідно звернути увагу на окремі дискусійні положення.

1. Автор обґрунтовує загальний характер суб'єкта незаконної приватизації, але водночас пропонує виокремити кваліфікований склад вчинення діяння службовою особою з використанням службового становища. Це потребує чіткого системного співвідношення зі ст. 191, 364, 366 КК України. Додаткового пояснення потребує положення про те, у яких випадках запропонована кваліфікуюча ознака службового становища повинна виключати, а в яких – допускати додаткову кваліфікацію за кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності?

2. Бланкетність ст. 233 КК України вимагає встановлення конкретних порушень спеціального законодавства. Однак не кожне порушення процедури має набувати кримінально-правового значення. Додаткового визначення потребують критерії для відмежування порушення приватизаційного законодавства, що утворює необхідний елемент ст. 233 КК України, від формального процедурного порушення, яке повинно залишатися поза сферою кримінальної відповідальності.

3. Автор пропонує зменшення верхньої межі штрафу за ч. 2 ст. 233 КК України, одночасно підкреслюючи значну суспільну небезпечність кваліфікованої незаконної приватизації. Звідси, чи не виникає суперечність між таким зниженням та необхідністю адекватної реакції на приватизацію особливо цінних майнових комплексів, і яким механізмом її доцільно усунути?

Наведені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практичній діяльності

Найбільш перспективним є використання запропонованого алгоритму кваліфікації у методичних рекомендаціях для органів кримінальної юстиції. Практичний документ може містити послідовність перевірки ознак складу та типові варіанти конкуренції зі ст. 190, 191, 358, 364 і 366 КК України.

Пропозиції щодо ст. 233 та ст. 53 КК України можуть бути використані у законопроектній діяльності, зокрема під час перегляду кримінально-правової охорони державного та комунального майна у зв'язку з подальшою цифровізацією приватизації.

Доцільним є розроблення на основі дисертації окремого практичного коментаря щодо кваліфікації незаконної приватизації в умовах електронних торгів, який поєднував би положення кримінального та спеціального приватизаційного законодавства.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Аналіз дисертації засвідчує належне використання наукових джерел і матеріалів практики. Доктринальні позиції інших авторів супроводжуються бібліографічними посиланнями, а авторські висновки формулюються на основі самостійного опрацювання нормативного й емпіричного матеріалу. У вступі окремо конкретизовано особистий внесок здобувача у публікації, підготовленій у співавторстві. Це дає можливість оцінити належність ключових результатів авторів та відповідає вимогам академічної прозорості. У межах рецензування ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів не встановлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Суліми Дмитра Васильовича є цілісним теоретико-прикладним кримінально-правовим дослідженням, яке містить науково обґрунтовані результати щодо криміналізації, складу, кваліфікації, відмежування та караності

незаконної приватизації державного і комунального майна. Наукова новизна, належна джерельна та емпірична база, логічна структура і практична спрямованість дозволяють позитивно оцінити роботу. Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер та не заперечують самостійності й завершеності дослідження. За сукупністю критеріїв дисертація відповідає вимогам Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Суліма Дмитро Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

Доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук

Вікторія ЛЮБАВІНА